

**TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI DEPOZIT XIZMATLARI VA
ULARNING HISOBI YURITISH YO'LLARI**

Saidov Olimjon Sharofiddinovich

Butun dunyo tomonidan **texnika va texnologiyalar asri deb tan olingan XXI- asrni** axborot texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Hozirgi kunda har bir soha va har bir yo'nalishga axborot texnologiyalari kirib keldi. Iqtisodiyot (bank-moliya, qishloq xo'jaligi, transport, qurilish, servis) hamda ijtimoiy sohalar (tibbiyot, madaniyat, san'at, ta'lim) sohalar axborot texnologiyalar sababli yanada rivojlanib, ravnaq topdi.

O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida so'nggi yillarda raqamli depozit xizmatlarini yanada rivojlantirish hamda ko'lamini oshirishda qator amaliy ishlar olib borilmoqda.

Dunyo mamlakatlarida bo'layotgan tub o'zgarishlar hamda raqobatbardoshlikni haddan ortiq rivojlanishi, tijorat banklarining transformatsiya jarayonini yanada jadallashtirish, xorijiy banklarining amaliyotidan foydalanish, shuningdek, mijozlarga qulay va sifatli bank mahsulotlarini taklif etish uchun mexanizmlar ishlab chiqilmoqda.

Xorijiy banklarning boshqarish mexanizmida inson omili imkon darajasida aralashmasligi, mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar raqamlashtirilganligi alohida ta'kidlab o'tish maqsadga muvofiq.

O'zbekiston Respublikasida ham masofadan boshqariladigan Anor bank, TBS bank va Apelsin banklarni ro'yxatdan o'tkazilib, amaldagi qonun va nizomlarga asosan faoliyat ko'rsatib, mijozlarga masafaviy bank xizmatlarini ko'rsatib kelmoqda.

Mamlakatimiz bank tizimida raqamli texnologiyalarni qo'llash, zamonaviy servis echimlari asosida axborot va moliyaviy texnologiyalarni keng joriy etish hamda transformatsiya dasturlarini amalga oshirishda alohida e'tibor berilmoqda.

Tijorat banklarida depozit operatsiyalari an'anaviy tarzda markaziy o'rinni

egallaydi.

Banklarning depozit operatsiyalari yuridik va jismoniy shaxslardan ma'lum shartlar asosida omonatlarga pul mablag'larini jalb qilish bo'yicha operatsiyalardir.

Depozitlar, muddatli depozitlar, omonat daftarchalari depozitlari, bank sertifikatlari deb nom berish odat tusiga kirgan.

Agar aholi haqida gapiradigan bo'lsak, voyaga etmaganlar tijorat banklariga badallar kiritish va ularni tasarruf etish huquqiga ega. Ular buni ota-onalari, farzand asrab oluvchilar yoki vasiylarning roziligisiz mustaqil ravishda qilish huquqiga ega. Omonatchilar bankni mustaqil tanlaydilar va bir yoki bir nechta banklarda omonatlarga ega bo'lishlari mumkin.

Bank depoziti shartnomasi bo'yicha, boshqa tomondan (depozitordan) olingan yoki uning uchun olingan pul (depozit) summasini qabul qilgan bir tomon (bank) omonat summasini qaytarish va u bo'yicha foizlarni to'lash majburiyatini oladi. Shartnomada belgilangan shartlar va tartiblar asosida. Omonatchi fuqaroning iltimosiga binoan pul mablag'lari bank tomonidan omonatchi tomonidan ko'rsatilgan hisob raqamiga o'tkazilishi mumkin

Bo'sh aylanma mablag'larga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar ularni moliyaviy faoliyati doirasida banklarga joylashtirish huquqiga ega.

Talab qilib ko'ringan depozitlarning xususiyatlari:

- mablag'lar eng mobil va omonatchiga talab bo'yicha ham qisman, ham to'liq qaytarilishi mumkin ;
- belgilangan hollarda siz naqd pul olishingiz va chek daftarchasi yoki plastik kartadan foydalanishingiz mumkin;
- ulardan olingan mablag'lar hisob-kitoblarda ishlatilishi mumkin;
- operatsion xarajatlar yuqori, chunki ular bo'yicha operatsiyalar tez-tez amalga oshiriladi;
- past foiz stavkalari yoki ularning to'liq yo'qligi.

Muddatli depozitlar – banklar tomonidan yuridik va jismoniy shaxslardan rag'batlantiruvchi depozit foizlarini olish uchun belgilangan muddatga jalb

qilingan mablag'lardir. Pul mablag'larini muddatidan oldin olib qo'yish ular uchun mumkin, ammo bu holda bank pastroq foiz stavkasini belgilashi yoki talab stavkasini qo'llashi mumkin. Muddat qabul qilingan depozit siyosati doirasida har bir bank tomonidan alohida belgilanadi.

Muddatli depozitlarning xususiyatlari:

- pul mablag'lari talab qilib olinmagan depozitlarga qaraganda sekinroq aylanadi;

- depozitlar fuqarolar uchun qaytarib olinadi. Jismoniy shaxslar-fuqarolarning omonatlari qaytarilishi shart, ya'ni fuqaro bilan tuzilgan har qanday turdagi omonat shartnomasi bo'yicha bank har qanday holatda ham omonatchining birinchi talabiga binoan omonat summasini yoki uning bir qismini va tegishli foizlar;

- yuridik shaxsga qo'yilgan omonatlar ayrim bank depozitlari shartnomalari bo'yicha qaytarilishi shart;

- mablag'lar hisob-kitoblarda ishlatilmaydi;

- hisobvaraqlar foizlarni to'laydi, odatda talab qilinadigan depozitlardan yuqori.

Uchinchi mezon foizlarni to'lash bilan bog'liq. Odatda, talab qilib olinmagan depozitlarga teng bo'lgan naqd pul qoldiqlari bo'yicha bank foizlarni umuman hisoblamaydi yoki uni minimal darajada belgilaydi. Foizlarni hisoblash tartibi shartnoma shartlarida belgilanadi.

Bank omonati summasi bo'yicha foizlar bank tomonidan qabul qilingan kundan keyingi kundan boshlab omonatchiga qaytarilgunga qadar (yoki boshqa sabablarga ko'ra omonatchining hisobvarag'idan echib olingan kungacha) hisoblab chiqilishi qonun bilan belgilab qo'yilgan. Agar shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, foizlar omonatchining talabiga binoan har chorakdan keyin omonat summasidan alohida to'lanadi. Ushbu muddat ichida talab qilinmagan foizlar hisoblangan depozit miqdorini oshiradi. Omonat qaytarilganda, hamma narsa shu paytgacha hisoblangan foizlar bo'yicha to'lanadi.

Bank omonati shartnomasi shartlariga muvofiq, foizlarni hisoblash qat'iy

yoki o'zgaruvchan foiz stavkasidan foydalangan holda oddiy yoki murakkab (kapitallashtirilgan) foizlar formulasi bo'yicha amalga oshirilishi mumkin .

Oxirgi mezon - bu depozitni ochish mumkin bo'lgan valyuta. Bank co'mda, chet el valyutasida depozitlarni ochadi. Tanlov tegishli litsenziya va ichki depozit siyosatining mavjudligiga bog'liq. Xuddi shu shartlar so'm va xorijiy valyutadagi depozitlarga nisbatan qo'llaniladi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, fuqaro bilan tuzilgan bank omonati shartnomasida shaxsiylashtirilgan omonat daftarchasi berilishi nazarda tutilishi mumkin. Unda bank to'g'risidagi ma'lumotlar, hisob raqami, shuningdek, bankka taqdim etilgan paytdagi kredit va hisobdan chiqarilgan mablag'larning barcha summalari bo'lishi kerak.

Tijorat banklarining malakali mutaxassislari tajriba almashish maqsadida jahonning etakchi banklariga amaliyotga borish tizimi yo'lga qo'yildi.

Tijorat banklarining bosh ofislarining mijozlarga yo'naltirilgan tashkiliy tuzilmasiga alohida e'tibor berilib, amaliyotga joriy qilindi.

Xorijiy davlatlarning malakali xodimlari hamda ekspertlari Kuzatuv kengashi tarkibiga mustaqil a'zo kiritildi.

Banklarning yangi "Mobile" ilovasi ishlab chiqildi va quyidagi funktsiyalar bilan takomillashtirilib:

- yangi va qulay UEX/UI dizayn tatbiq etildi; NFC texnologiyasi yordamida to'lovlarni amalga oshirish imkoniyati yaratildi;
- to'lov kvitantsiyalarini shakllantirish va ularni aloqa kanallari orqali yuborish imkoniyati yaratildi;
- aktiv sessiyalarni boshqarish, boshqa sessiyalarni o'chirish imkoniyati qo'shildi;
- rekvizitlar orqali to'lovlarni amalga oshirish imkoniyati takomillashtirildi;
- mijozlarga kredit ajratish bo'yicha tahlillarni avtomatik tarzda yurituvchi skoring tizimini joriy qilish bo'yicha tegishli vazirliklardan xulosalar olish;

▪ Raqamli va masofaviy bank xizmatlarining yangi turlarini joriy qilish va takomillashtirish ishlari olib borildi. Jumladan:

▪ aholiga “Overdraft”, “Onlayn mikroqarz” turdagi modulli kreditlar taqdim etilmoqda;

▪ Tadbirkorlik sub’ektlari uchun hech qanday hujjatlarsiz, ta’minotsiz aylanma mablag‘larni to‘ldirish uchun bankning “Mobile banking” va “Internet banking” ilovalari orqali skoring tahlili asosida kredit olish imkonini beruvchi “Biznes Online” kredit ajratish joriy qilindi.

Xalqaro konsalting kompaniyalar bilan birgalikda:

- bank IT-auditi o‘tkazildi;

- risk menejment va ichki nazorat tizimi diagnostikasi amalga oshirilib, tizimlarni takomillashtirish yo‘l xaritalari ishlab chiqildi;

- kredit portfelini baholash ishlari olib borildi va tegishli xulosalari olindi;

- ijtimoiy dasturlar ijrosi va bankning mikromoliyalash tizimining samaradorligini ta’minlash maqsadida Mikromoliyalash dasturining kontseptsiyasi ishlab chiqildi;

- Rossiyadagi hamkorlar (Pochta Rossii, SKS-Bank va boshqalar) bilan birgalikda amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan mehnat migrantlariga xizmat ko‘rsatish loyihasi ishlab chiqildi.

Tijorat bankining depozit operatsiyalariga omonatlarga mablag‘larni jalb qilish (passiv depozit operatsiyalari) yoki tijorat banki ixtiyorida bo‘lgan mablag‘larni boshqa kredit tashkilotlaridagi depozitlarga joylashtirish operatsiyalari (faol depozit operatsiyalari) kiradi.

Passiv depozit operatsiyalari kredit tashkilotlari uchun asosiy hisoblanadi. Depozit operatsiyalarining sub’ektlari ham yuridik ham jismoniy shaxslar bo‘lishi mumkin.

Bankning axborot-kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish, bank faoliyatining barcha yo‘nalishlari bo‘yicha avtomatlashtirilgan axborot texnologiyasini tatbiq qilishda O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 1-
www.tadqiqotlar.uz

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

---

noyabrdagi “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida”gi Qonuni va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi “2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-5992-sonli Farmoni asosida zarur ishlar olib borilmoqda.

Bank tizimida markazlashgan axborotlar bazasida “Bankning integrallashgan axborot-tahliliy tizimi” dasturiy majmui joriy etilgan bo‘lib, uning asosiy vazifalari bank faoliyatini samarali boshqarishni ta‘minlash, resurs va tavakkalchilikni boshqarish, bankning barcha yo‘nalishlari bo‘yicha markazlashtirilgan siyosatni olib borish, mablag‘ bilan ta‘minlash, rejalashtirish hamda biznes-rejani bajarish ustidan nazorat o‘rnatish hisoblanadi.

Bankda daromadlilikni oshirish, mijozlarga qulayliklar yaratish va ularga sifatli xizmat ko‘rsatish maqsadida zamonaviy interaktiv bank xizmat turlari joriy etilgan.